

*В.М. Васильченко, кандидат філологічних наук, Б.О. Зьоменко
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Телемарафон «Єдині новини» в контексті свободи слова

Проаналізовано поняття «свобода слова», «телебачення», «медіакомунікації». Охарактеризовано діяльність телемарафону «Єдині новини» в контексті свободи слова. Показано особливості роботи сучасного телебачення під час воєнного стану.

На момент початку повномасштабного вторгнення в інформаційний простір України марафон "Єдині новини" став ключовим інструментом інформаційної боротьби з російською пропагандою.

Однак з часом телемарафон став викликатися все більше недовіри та критики на адресу його проведення як серед глядачів, так і медіаспільноти. Існує занепокоєння щодо діяльності національного марафону в західних ЗМІ, а правова організація Reporters Without Borders закликає його швидше закрити.

Державний департамент США в 2023 році піддав критиці українську владу через недотримання принципів свободи слова при організації телемарафону «Єдині новини». Причиною цього стала влада, яка за допомогою окремих телеканалів однобоко висвітлює події в країні, в той час коли інші телеканали вимкнули з ефірного мовлення [12].

Найважливішими проблемами телемарафону є неефективність формату, загроза свободі слова та лояльності до чинної влади. Остання погоджується з потребою реформування «Єдиних новин», але конкретних кроків не робить.

Марафон "Єдині новини" було запущено за кілька днів після того, як Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну.

Телемарафон об'єднав незалежну медіакомпанію «Суспільне Мовлення», телеканал «Рада», а також великі телеканали ICTV, «1+1», «Інтер» та «Україна 24», який до кінця 2022 року був замінений на канал «Ми – Україна». Усі вони, перебуваючи під наглядом влади, почали створювати щоденний контент марафону «Єдині новини».

Для реалізації цього проекту, канали мали свої шестигодинні ефіри, які реалізовувалися за допомогою власної медіапродукції. З цієї причини кожен канал розробляв власну редакційну політику.

Для успішної інформаційної боротьби на початку російського наступу необхідно було подолати низку проблем. Оскільки, журналісти не могли продовжувати роботу через небезпеку для життя, а з боку Росії лилася масова дезінформація.

Незважаючи на повний хаос і паніку серед населення на момент повномасштабного вторгнення Росії в Україну телемарафон «Єдині новини» зумів об'єднати і дати об'єктивну інформації стосовно того, що відбувається.

Згодом ситуація в країні стабілізувалася, і показники телемарафону помітно погіршувалися. Перші зауваження щодо нього з'явилися ще на старті його роботи, а до початку 2024 року вони лише посилюються [11].

На початку повномасштабного вторгнення марафон виконував важливе завдання: швидко, правдиво та доступно інформувати населення про воєнні дії, що дозволяло уникнути порушень журналістських правил. Проте можна знайти безліч порушень стандартів точності, коли канали для того, щоб показати новини, використовували старі відео та не повідомляли про це. Наприклад, скандальна критика з боку Катерини Соляр на адресу Світлани Лободи, яку було висвітлено з боку ведучої «24 каналу» [1].

У другій половині 2022 року, за даними медіаексперта Ігоря Куляса, в ефірі було виявлено вдвічі більше порушень журналістських стандартів, ніж за попередні шість місяців. За його підрахунками, у період з жовтня по грудень він проаналізував 13 діб ефіру(обираючи один тиждень на місяць) та виявив 7895 грубих помилок. Згідно зі статистикою за перші пів року І. Куляс зафіксував 3582 порушення [1].

Згідно з аналізами, протягом кожної ефірної години спостерігається приблизно 25 порушень. Найбільше їх зафіксовано в блоках каналу ICTV, де їхня кількість становить приблизно 40, найменша – у «Суспільного» – близько 9.

Існує тенденція до того, що канали не дотримуються двох основних стандартів: вони повинні відокремлювати факти від думок та достовірну інформацію від недостовірної. І йдеться не лише про те, що думки деяких експертів чи ведучих не завжди точні. А і про те, що марафон дає можливість екстрасенсам у прямому ефірі передбачати перебіг воєнних дій [2].

Ці стандарти є ключовими у діяльності журналістів, вони визначають їх як компетентних та авторитетних джерел інформації. Якщо вони порушуються це сприяє поширенню брехні, формуванню необ'єктивного ставлення до ситуації та, зрештою, зменшує довіру до медіа.

Наступного дня після запуску «Єдиних новин» та каналу «FreeДом», що є російськомовним телепроектом, до їхніх ефірів як ведучі приєдналися колишні працівники каналів NewsOne, ZIK, «112 Україна», «Наш», які підтримують проросійські політичні погляди таких одіозних Віктора Медведчука та Євгена Мураєва.

Таким чином, можна сказати, що це були люди, які до 24 лютого 2022 року займалися відвертою російською пропагандою, а після початку повномасштабного вторгнення почали транслювати протилежне – про боротьбу України проти Росії. Серед цих ведучих були Василь Голованов, Тигран Мартirosян, Наталя Влащенко, Анастасія Даугуле та інші. Наприклад, було записано інтерв'ю із Віктором Медведчуком, а Влащенко давала свій голос російським опозиційним політикам [3].

Українські медіаструктури підписали заяву, в якій закликали до усунення від ефірів цих телеведучих. Проте Міністерством культури та інформаційної політики було прийнято рішення не втручатися в кадрову політику цих каналів. Також воно зазначило: «На сьогодні нам потрібна кожна людина, кожен фахівець, які працюють на єдиному інформаційному державному фронті» [4].

Як одну з перших претензій, які стосуються обмеження свободи слова, до роботи телемарафону можна назвати відключення трьох каналів «5 каналу», «Прямого» та «Еспreso» від цифрового ефірного мовлення.

Загалом спочатку транслювати «Єдині новини» було не обов'язково, проте вже 19 березня Рада Національної безпеки та оборони України прийняла рішення і Президент підтвердив, що загальнонаціональні телеканали, "програми наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних програм", зобов'язані цілодобово транслювати інформаційний марафон [5].

Пізніше 5 канал і прямий попросили виділити їм слоти, щоб продовжувати свою діяльність у новому форматі. Спочатку мовникам було запропоновано транслювати загальний марафон, не беручи участі у створенні контенту, а потім ці два канали разом із «Еспreso» без жодних пояснень були відключені від телемарафону. Канали не змогли добитися справедливості навіть через суд [6].

«5 канал», «Прямий» та «Еспreso» є найбільш опозиційними щодо чинної влади та часто критикували її. Тому, якщо на початку повномасштабного вторгнення відсутність критики влади на телебаченні можна було пояснити необхідністю оборони і єднанням проти ворога, то на третій рік війни це пояснення стало не тільки безглуздом, але й небезпечним для свободи слова в країні [7].

Таким чином телемарафон поступово ставав політизованим. Що підтверджується і неодноразовим використанням ефірів для атак на опозиційних політиків. Це сталося внаслідок того, що політичні розбіжності були перенесені в інформаційний простір [8].

Канал «Ми – Україна» став учасником телемарафону вже за кілька тижнів після свого створення, незважаючи на заборону згаданих вище каналів. Колишня команда "Медіа Групи Україна", яка належала Рінату Ахметову, створила його. Українська правда припускає, що канал пов'язаний із Андрієм Єрмаком, який є керівником ОП. Саме з цієї причини, як вважають експерти, «Ми – Україна» так швидко розвинувся [9].

У результаті дедалі менше глядачів довіряють інформаційному марафону, що негативно впливає на якість продукції телеканалів, які продовжують виконувати роль у проєкті. Альтернативою для їхньої репутації було б краще продовжувати самостійну діяльність, але вихід з "Єдиних новин" може розглядатися як політична дія. Цього ніхто з власників каналів, які є учасниками марафону не хоче, оскільки це може призвести до конфлікту з владою. Водночас сама влада зацікавлена у продовженні телемарафону через можливість контролю телебачення [10].

Ідея проведення телемарафону з початку його створення отримала велику підтримку серед громадян, але з 2023 року спостерігається стійке зниження довіри до цієї ідеї згідно з результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС). За результатами дослідження у грудні 2023 року, 43% людей довіряли «Єдиним новинам», а 38% не довіряли. До лютого 2024 року частка тих, хто довіряє, знизилася до 36%. Проте частка тих, хто не довіряє, зросла до 47% [11].

Отже, телемарафон «Єдині новини» на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну був ключовим інструментом боротьби проти російської дезінформації. Він став одним із засобів консолідації населення.

Проте, з часом, його необхідність і актуальність вичерпали себе. Навпаки, телемарафон став одним із засобів обмеження свободи слова в Україні, про що вже у 2023 році зазначав Державний департамент США. Тому зараз «Єдині новини» повністю контролюють телеєфір, що і є обмеженням свободи слова, адже влада має безпрецедентний рівень контролю над телевізійними новинами.

Список літератури

1. Підсумки моніторингу телемарафону «Єдині новини» за жовтень — грудень 2022 року. Перша частина. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206862/2023-01-11-pidsumky-monitoryngu-telemarafonu-iedyni-novyny-za-zhovten-gruden-2022-roku-persha-chastyina/>.
2. Мольфар відповів, коли закінчиться війна в Україні. URL: <https://tsn.ua/tsikavinki/molfar-vidpoviv-koli-zakinchitsya-viyna-v-ukrayini-2626422.html>
3. Колишні Власенко. Кого раніше інтерв'ювали ведучі національних марафонів. URL: <https://detector.media/community/article/199015/2022-05-06-kolyshni-vlshchenko-kogo-ranishe-intervyuvaly-veduchi-natsionalnykh-marafoniv/>.
4. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/>.
5. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №152/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761?fbclid=IwAR0C-HehSa0M5SFf0sEilWMQdkFqIPIQZo39VHsvTxc6rdhd7rWMI4MUQk>.
6. Володимир Мжельський, 5 канал: «Ми професійніші і досвідченіші, ніж чимала частина тих, хто є зараз у спільному марафоні». URL: <https://detector.media/production/article/198226/2022-04-08-volodymyr-mzhelskyi-5-kanal-my-profesiynishi-i-dosvidchenishi-nizh-chymala-chastyina-tykh-khto-ie-zaraz-u-spilnomu-marafoni/>.
7. Що не так із Прямим каналом? (АНАЛІТИКА). URL: <https://texty.org.ua/fragments/100432/sho-ne-tak-iz-pryamym-kanalom-analitika/>
8. Другий фронт. Як у спільному телемарафоні мочили Порошенка. URL: <https://detector.media/informatsiini-kanali/article/199559/2022-05-26-drugyy-front-yak-u-spilnomu-telemarafoni-mochyly-poroshenka/>.
9. "Я — Україна". Для чого Єрмаку та ОП ще один канал. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/11/28/7378211/>.
10. Безкоштовна медіаімперія. Чому влада не хоче відмовитися від телемарафону. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/04/8/7450157/>.
11. ДОВІРА ТЕЛЕМАРАФОНУ «ЄДИНІ НОВИНИ». URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1369&page=1>.
12. 2023 Country Reports on Human Rights Practices: Ukraine. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/>